

فصلنامه علمی زبان پژوهی دانشگاه الزهراء (س)

سال چهاردهم، شماره ۴۵، زمستان ۱۴۰۱

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات ۲۶۹-۲۹۵

نقش‌های معنایی حالت دستوری «به‌ای» در زبان روسی و روش‌های بیان آن‌ها در زبان فارسی^۱

رضا مراد صحرائی^۲، کریستینا بویاکویچ^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۱۵

چکیده

در زبان روسی حالت «به‌ای» یکی از شش حالت دستوری به شمار می‌آید. با کمک حالت «به‌ای» پنج نقش معنایی یعنی پذیرنده، پذیرنده اطلاعات، تجربه‌گر، بهره‌ور/زیان‌دیده و عضو دوم رابطه، بیان می‌شوند. از آن جایی که زبان فارسی فاقد مقوله «حالت» است، ابزارهای نحوی دیگری را برای بیان مفاهیمی که در زبان روسی با حالت «به‌ای» نمایانده می‌شوند، به کار می‌برد. در مقاله حاضر، با بهره‌گیری از روش‌های زبان‌شناختی، از قبیل روش تحلیل مقابله‌ای، روش تحلیلی-توصیفی و همچنین در چارچوب نظریه ظرفیت، کوشیدیم تا روش‌های اصلی بیان پنج نقش معنایی را به زبان فارسی ارائه دهیم. در زبان فارسی این نقش‌های معنایی وابسته به نوع و معنای هسته خود، به روش‌های مختلف بیان می‌شوند. پذیرنده، پذیرنده اطلاعات در صورتی متمم فعل عمل کنند، اغلب به صورت مفعول غیر مستقیم بیان می‌شوند. بهره‌ور/زیان‌دیده وابسته به معنای فعل، می‌تواند به سه روش زیر بیان می‌شود: مفعول غیر مستقیم، مفعول مستقیم و متمم اضافه‌ای. هنگامی که نقش‌های معنایی پذیرنده، پذیرنده اطلاعات و بهره‌ور/زیان‌دیده متمم اسم به شمار می‌آیند، در زبان فارسی این نقش‌ها بر عهده گروه حرف اضافه‌ای

^۱ شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/jlr.2021.35662.2020

شناسه دیجیتال (DOR): 20.1001.1.20088833.1401.14.45.10.4

^۲ دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران؛ sahraei@atu.ac.ir

^۳ دانشجوی دکتر، گروه زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)؛

kristina_buiakevych@atu.ac.ir

است که در نقش وابسته پسین گروه اسمی عمل می‌کند. هنگامی که تجربه‌گر متمم فعل و قید گزاره‌ای باشد، به صورت ضمیر متصل در جمله غیر شخصی یا به صورت فاعل در جمله شخصی بیان می‌شود. اگر تجربه‌گر متمم صفت کوتاه باشد، در زبان فارسی، آن نقش مفعول غیر مستقیم را ایفا می‌کند. نقش معنایی عضو دوم رابطه وابسته به نوع و معنای هسته خود، به صورت متمم اضافه‌ای، مفعول غیر مستقیم، مسند و وابسته پسین گروه اسمی بیان می‌شود.

واژه‌های کلیدی: بهره‌ور/زیان‌دیده، پذیرنده، پذیرنده اطلاعات، تجربه‌گر، حالت دستوری «به‌ای»

۱. مقدمه

حالت دستوری در زبان‌های تصریفی و پیوندی به عنوان ابزاری توصیف می‌شود که دارای دو وظیفه است: ۱. نقش‌های نحوی یک سازه را در جمله تعیین می‌کند مانند فاعل، مفعول مستقیم، مفعول غیر مستقیم و موارد مشابه. ۲. نقش‌های معنایی یک سازه را در جمله تعیین می‌کند از جمله کنش‌گر، کنش‌پذیر، بهره‌ور، پذیرنده و مواردی از این قبیل. در زبان روسی حالت دستوری نیز به عنوان روشی برای نشان دادن ارتباط نحوی میان عناصر جمله و یا گروه به شمار می‌آید. به بیان دیگر، در سطح جمله و گروه فعل و یا واژه دیگر در نقش هسته گروه بر موضوع‌ها و یا متمم‌های اجباری و اختیاری خود با کمک حالت دستوری حاکمیت برقرار می‌کند (Panova, 2016, p. 61). در دستور سنتی زبان روسی، شش حالت دستوری فاعلی^۱، مفعولی^۲، اضافی^۳، به‌ای^۴، وسیله‌ای^۵ و حرف اضافه‌ای^۶ تعیین شده‌است. حالت «به‌ای» از میان شش حالت دستوری اهمیت ویژه‌ای یافته‌است. حالت «به‌ای» در برابر حالت «فاعلی» و حالت «مفعولی» که فقط نشانگر وابستگی نحوی یک واژه از هسته خود به شمار می‌آید، از وضعیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا دارای معنای ویژه خود است. کوستووا (Kustova, 2012) بیان می‌کند که نقش‌های معنایی اصلی که با کمک حالت «به‌ای» بیان می‌شوند و شامل «پذیرنده»^۷، «پذیرنده اطلاعات»^۸، «تجربه‌گر»^۹ و «بهره‌ور/زیان‌دیده»^۱ است و ویژه بسیاری از فعل‌های زبان روسی اند. گروهی از

¹ nominative case

² accusative case

³ genitive case

⁴ dative case

⁵ instrumental case

⁶ prepositional case

⁷ recipient

⁸ addressee

⁹ experiencer

فعل‌های مهمی که به وسیلهٔ حالت «به‌ای» بر متمم خود حاکمیت برقرار می‌کنند، عبارت‌اند از (۱) فعل‌های انتقالی که در ساخت ظرفیتی خود دارای نقش معنایی پذیرنده هستند؛ (۲) فعل‌های انتقال اطلاعات با نقش معنایی پذیرنده اطلاعات؛ (۳) فعل‌ها و قیده‌های گزاره‌ای^۲ با معنی حالت که در ساخت ظرفیتی خود دارای نقش معنایی تجربه‌گر است؛ (۴) فعل‌های مساعدت یا ممانعت با نقش معنایی بهره‌ور و زیان‌دیده. نقش معنایی فرعی که در حالت «به‌ای» عمل می‌کند «عضو دوم رابطه»^۳ است.

با وجود اینکه زبان فارسی و زبان روسی از خانواده زبان‌های هندواروپایی هستند و خویشاوندی داشته‌اند اما با دگرگونی تاریخی، زبان روسی به سمت گرایش تصریفی و زبان فارسی به سمت گرایش تحلیلی حرکت کرده‌اند. گرایش این دو زبان در وجود مقوله حالت دستوری نمایان شده است؛ یعنی زبان روسی معاصر دارای مقوله حالت دستوری است و زبان فارسی بی‌بهره از آن است. زبان فارسی باستان دارای هشت حالت دستوری بوده است: نهادی، مفعولی، وابستگی، ندایی، از سوئی، ابزاری، کنش‌گیری و مکانی. از میان این هشت حالت دستوری حالت «کنش‌گیری» یا «مفعولی‌له» معادل حالت «به‌ای» بوده است. با تغییر زبان فارسی به گرایش یک زبان تحلیلی مقوله حالت از بین می‌رود و از این رو زبان فارسی معاصر از روش‌های زیر برای نمایش حالت‌های گوناگون نحوی بهره می‌برد: حرف‌های اضافه ساده و مرکب، حرف پیش‌اضافه «را»، نقش‌نمای اضافه، ترتیب واژه‌ها و حرف‌های ربط. حالت «به‌ای» معمولاً توسط حرف اضافه «برای» و یا «به» بیان می‌شود. لازم به گفتن است که بیان ساختارهای که در حالت «به‌ای» به کار می‌روند از زبان روسی به فارسی نه تنها با کمک حرف‌های اضافه انجام می‌شود، بلکه از ابزارهای دیگری نیز بهره گرفته می‌شود.

در مقاله حاضر بر آنیم تا شش نقش معنایی که در زبان روسی در حالت «به‌ای» در جمله عمل می‌کنند یعنی پذیرنده، پذیرنده اطلاعات، تجربه‌گر، بهره‌ور و زیان‌دیده و عضو دوم رابطه را توصیف کنیم و روش‌های بیان ساختارهای روسی را با این نقش‌های معنایی به زبان فارسی ارایه دهیم.

۲.۱. پیشینه پژوهش

همان‌گونه که اشاره شد در زبان فارسی معاصر بر خلاف زبان روسی مقوله «حالت دستوری»

^۱ beneficiary/malefactive

^۲ predicative adverbs

^۳ second member of the relationship

وجود ندارد و زبان فارسی از ابزارهای دیگری برای بیان مفهوم‌های «حالت» بهره می‌گیرد. این ابزارهای نحوی در زبان فارسی هم به وسیلهٔ دست‌نویسان ایرانی مانند باطنی، خانلری، غلام‌علی زاده، طیب‌زاده، وفایی، دبیرمقدم و هم توسط زبان‌شناسان خارجی همچون روبینیک^۱، افچینیکووا^۲، لازار^۳ مورد بررسی قرار گرفته‌است. در این میان، زبان‌شناسان ایرانی به موضوع حالت و به ویژه حالت «به‌ای» در زبان روسی پرداخته‌اند. در ادامه، به چند اثر اشاره می‌کنیم.

زهراپی (Zahraei, 2004) در مقاله‌ای با نام «حالت و معنای حالت در زبان روسی»، دو مفهوم «حالت صرفی» و «حالت معنایی» را مورد بررسی قرار می‌دهد. وی اشاره می‌کند که حالت معنایی به عنوان یک مقوله دستوری جهانی از حالت صرفی متمایز می‌شود، به گونه‌ای که حالت صرفی یکی از مهم‌ترین روش‌های بیان حالت معنایی در زبان روسی به شمار می‌آید. در زبان فارسی به سبب نداشتن مقوله «حالت صرفی»، برای بیان «حالت معنایی» از حروف اضافه بهره گرفته می‌شود. وی بیان می‌کند که در زبان روسی چهار حالت معنایی «معنای نهادی»، «معنای مفعولی»، «معنای متمم اسمی» و «معنای متمم قیدی» وجود دارد. مهم‌ترین معنایی که به وسیلهٔ حالت «به‌ای» بیان می‌شود، معنی «نهادی» و «مفعولی» هستند. مثال‌های این مقاله گویای آن است که حالت معنایی نهادی معمولاً تجربه‌گر و حالت معنایی مفعولی پذیرنده را در جمله نمایش می‌دهد.

لسانی (Lesani, 2007) در اثر خود با نام «حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در زبان روسی و طرز بیان آن در زبان فارسی» کوشید تا دو نقش معنایی یعنی «ذینفع» (بهره‌ور/زیان‌دیده) و «مخاطب» (پذیرنده اطلاعات) که در زبان روسی در حالت «به‌ای» به کار می‌روند را، توصیف کند و شیوهٔ بیان ساختارها را با این نقش‌ها به زبان فارسی نمایش دهد. در این مقاله چند وجه ممیزه در ساختارها با این دو نقش معنایی در زبان روسی و زبان فارسی ارائه شده‌است. وجه تمایز حالت به‌ای بهره‌ور/زیان‌دیده از ساختار مشابه در زبان فارسی، در آن است که در زبان روسی یکی از اعضای شرکت‌کننده در جمله ضمیر شخصی است، در صورتی که در زبان فارسی، به جای ضمیر شخصی، ضمیر ملکی یا ضمیر متصل به کار می‌رود. در زبان روسی در ساختارهایی که دارای حالت «به‌ای» پذیرنده اطلاعات است، حرف اضافه استفاده نمی‌شود، در حالی که در ساختارهای مشابه زبان فارسی، حرف اضافه به کار می‌رود.

احمدی و همکاران (Ahmadi et al., 2019) در مقالهٔ «حالت در زبان‌های روسی و فارسی و مشکلات فراگیری آن برای فارسی‌زبانان»، به توصیف شش حالت دستوری زبان روسی پرداخته‌اند

¹ A. Rubinchik

² A. Ovchinnikova

³ G. Lazard

و کاربرد آن‌ها را با حروف اضافه گوناگون نشان داده‌اند. آن‌ها همچنین برخی موارد را به زبان فارسی نمایش داده‌اند و خطاهای زبان‌آموزان ایرانی در یادگیری حالت‌های دستوری روسی را بیان نموده‌اند.

زهرایی (Zahraei, 2018) در کتابی با نام «دستور آموزشی زبان روسی» یکی از کامل‌ترین آثار در دستور زبان روسی است که به زبان فارسی نگارش شده‌است. وی در این کتاب، شش حالت دستوری زبان روسی را توصیف کرده و بخش (۴.۵) به حالت «به‌ای» اختصاص شده و به صورت گسترده، ویژگی‌های نحوی این حالت در زبان روسی توصیف شده‌است. برای نمونه، وی چهار مفهوم اصلی حالت «به‌ای» یعنی مفهوم مفعولی، مفهوم «نهاد منطقی»، مفهوم زمانی و مفهوم مکانی را بیان کرده و همچنین کاربرد حالت «به‌ای» با حرف‌های اضافه را و قواعد صرف اسم‌ها در این حالت دستوری نمایش داده‌است. ارزش این کتاب در آن است که برای هر نمونه روسی، مثال فارسی آورده شده و برای هر جمله تحلیل نحوی ارائه شده‌است. با وجود اینکه تحلیل نحوی از مقوله «حالت «به‌ای»» به صورت گسترده‌ای انجام شده‌است، تحلیل معنایی یعنی اشاره به نقش‌های معنایی که در حالت «به‌ای» در جمله عمل می‌کنند از قبیل پذیرنده، تجربه‌گر و یا بهره‌ور، ارائه نشده‌است.

در دستور زبان روسی، آثار مرتبط با حالت «به‌ای» بسیار است، ولی بیشتر این آثار در مورد ویژگی‌های نحوی آن است، یعنی جدای از معنای حالت «به‌ای» و یا جدای از نقش‌های معنایی که توسط حالت «به‌ای» در جمله عمل می‌کنند. این رویکرد به توصیف مقوله «حالت دستوری» ویژه دستور سنتی بوده‌است، یعنی توصیف به صورت یک‌طرفه یا فقط توصیف ویژگی‌های نحوی آن. در اواخر قرن بیستم، تحت تأثیر نظریه‌های دستور زایشی و به ویژه دستور حالت^۱ که توسط چارلز جی فیلمور (Charles J. Fillmore) ارائه شد، دیدگاه زبان‌شناسان روس به مقوله «حالت» تغییر یافت. به گونه‌ای که توصیف جنبه معنایی مقوله «حالت دستوری» مورد توجه قرار گرفت. در این زمینه می‌توان به چند اثر ارزشمند اشاره کرد. از جمله کتاب‌های تستلتس (Testelefs, 2001) مقدمه بر نحو عمومی، ولیچکو (Velichko, 2008) کدام حالت؟ کدام حرف اضافه؟ حاکمیت فعلی و اسمی، رساله دکتری لاورنتیو (Lavrentiev, 1999) با نام «تحلیل رده‌شناسی مقوله دستوری «حالت» زبان روسی»، مقاله دونایوا، کوپوسوف (Dunaeva & Koposov, 2010) با عنوان «پویایی‌های طبقه‌بندی حالت دستوری در زبان روسی»، مقاله نورمان (Norman, 2018) با نام «حالت «به‌ای» اختیاری فعل زبان روسی»، مقاله درموف (Dremov, 2015) با عنوان «نظریه

¹ Case grammar

سیستمی حالت دستوری و حرف اضافه در عملکرد تدریس زبان روسی به عنوان زبان خارجی». گفتنی است که در قرن بیست و یکم بسیاری از پژوهش‌های بین‌زبانی^۱ در مورد تحلیل مقابله‌ای حالت «به‌ای» در زبان روسی و زبان‌های دیگر مانند آلمانی، ترکی، عربی، آسی، زبان‌های نوبی و موارد مشابه به انجام رسیده‌است. از اوایل قرن بیست و یکم زبان‌شناسان روس نیز به بررسی جمله‌های غیر شخصی با فاعل به‌ای فعالانه پرداخته‌اند. اهمیت این آثار در این است که تحلیل ساختارهایی که در حالت «به‌ای» قرار می‌گیرند، وابسته به جنبه معنایی آن انجام شده‌است. از جمله آثاری که در این زمینه وجود دارند می‌توان به این موارد اشاره کرد: پایان‌نامه دکتری بونچ - اسمولوسکایا (Bonch-Osmolovskaya, 2003) با عنوان «ساختارها با فاعل به‌ای»؛ کتاب گریلبورزر (C. Grilborzer, 2019) با نام *نحو ساختارها با متمم به‌ای اول*؛ و مقاله‌های زیمرلینگ (Zimmerling, 2009; Zimmerling, 2010; Zimmerling, 2012) با عنوان «دو نوع جمله به‌ای در زبان روسی»، «گزاره‌های اسمی و جمله‌های به‌ای در زبان‌های اروپایی»، «فاعل در حالت فرعی در زبان روسی».

۳.۱. روش پژوهش

این پژوهش، از نوع مقابله‌ای است که بر مبنای آن یک ساخت زبانی ویژه در زبان روسی - حالت «به‌ای» - مورد بررسی قرار گرفته‌است و شیوه بیان آن به زبان فارسی توصیف شده‌است. هر چند پژوهش حاضر به کمک روش تحلیلی-مقابله‌ای کوشیده تا فهم مطالب را برای خوانندگان آسان کند. بنابراین، روش پژوهش بر مبنای گزینش و مقایسه بوده‌است تا از مجموعه نمونه‌های گردآوری شده، نتیجه روشن و مشخصی به دست آید. نمونه‌های روسی از فرهنگ فارسی به روسی نوشته روینچیک (Rubinchik, 1985) و نمونه‌های فارسی از فرهنگ روسی به فارسی تالیف واسکانیان (Voskanyan, 2002) برگزیده شده‌است.

مبانی نظری پژوهش حاضر بر مبنای نظریه ظرفیت^۲ (کتاب‌های دستور زبان فارسی بر اساس نظریه‌ی گروه‌های خودگردان در دستور وابستگی (2012) و ظرفیت فعل و ساخت‌های بنیادین جمله در فارسی امروز؛ پژوهشی بر اساس نظریه‌ی دستور وابستگی (2006) تالیف طیب‌زاده (Tabibzadeh) است)؛ دستور توصیفی زبان فارسی (کتاب ساخت زبان فارسی (2011) نوشته غلامعلی زاده (Gholam Alizadeh)؛ کتاب دستور زبان ادبی معاصر فارسی تالیف روینچیک (Rubinchik, 2001)؛ دستور توصیفی زبان روسی (کتاب دستور آموزشی زبان روسی نوشته

¹ Crosslinguistic study

² Valency Theory

زهرایی (2018, Zahraii)؛ کتاب *مقدمه بر نحو عمومی نوشته تستلتس* (Testelefs, 2001)؛ کتاب اپرسیان (Apresyan, 2010) *مسائل نظری نحو روسی؛ تعامل دستور و واژگان* و مقاله کوستووا (Kustova, 2012) «حالت «به‌ای» و مطالبی برای پژوهش توصیف پیکره‌ای دستور زبان روسی» برگزیده شده‌است.

۲. بحث

همان گونه که بیان شد در زبان روسی حالت «به‌ای» دارای چهار نقش معنایی اصلی یعنی پذیرنده، پذیرنده اطلاعات، تجربه‌گر، بهره‌ور/ زیان‌دیده و یک نقش معنایی فرعی یعنی عضو دوم رابطه است. در ادامه، به بررسی هر یک از این نقش‌ها می‌پردازیم و روش‌های بیان آن‌ها را در زبان فارسی روشن می‌کنیم.

۲.۱. پذیرنده

در زبان روسی نمایش نقش معنایی پذیرنده مهم‌ترین نقش حالت «به‌ای» به شمار می‌آید و در جمله عمدتاً به صورت مفعول غیر مستقیم نمایان می‌شود. این نقش در ساخت ظرفیتی فعل‌ها و برخی اسم‌ها با معنای هر نوعی انتقال از جمله دادن، خریدن، فروختن، سپردن و موارد مشابه بازنمایی می‌شود و به این صورت نمایش داده می‌شود: <فاعل (nom) + مفعول مستقیم (acc) + مفعول غیر مستقیم (dat)> (Testelefs, 2001, p. 164). در این ساخت ظرفیتی، فاعل جمله نقش کنش‌گر^۱ را بر عهده دارد و همواره در حالت «فاعلی» قرار می‌گیرد. مفعول مستقیم دارای نقش معنایی کنش‌پذیر^۲ است و از این رو در حالت «مفعولی» نمایان می‌شود. مفعول غیر مستقیم نقش معنایی پذیرنده را عمل می‌کند و عمدتاً در حالت «به‌ای» به کار می‌رود. بیان زمانی پذیرنده در نقش نحوی مفعول غیر مستقیم به زبان فارسی نیز معمولاً دارای نقش نحوی مفعول غیر مستقیم است که فعل جمله توسط حرف اضافه «به» و یا «برای» با آن حاکمیت برقرار می‌کند. ساخت ظرفیتی فعلی که نشان‌گر وضعیت انتقال است در زبان فارسی به این صورت است: <فاعل + مفعول مستقیم (را) + مفعول غیر مستقیم به‌ای/ برای‌ای>.

فعل‌های زبان روسی که در ساخت ظرفیتی خود دارای پذیرنده هستند و در زبان فارسی به صورت مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «به» بیان می‌شود، مواردی از این دست را شامل می‌شوند: *давать* «دادن»، *отдавать* «پس دادن»، *возвращать* «بازگرداندن».

¹ agent
² patient

доставлять, передавать, «ارسال کردن»، «تحویل کردن»، «هدیه کردن»، «برداشت کردن»، «پرداخت کردن»، «فروختن»، «سپردن». برای نمونه:

1. Он одолжил мне 100 долларов. او به من ۱۰۰ دلار قرض داد.

2. Господин Ахмади завещал все имущество жене и детям.

آقای احمدی تمام دارایی را به همسر و فرزندان وصیت کرد.

فعل‌های زیر در زبان روسی که در ساخت ظرفیتی خود دارای پذیرنده هستند و به زبان فارسی به صورت مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «برای» بیان می‌شود، شامل این موارد هستند: «برونریز» бронировать «جبران کردن»، «بازگرداندن» возмещать «کمپنس کردن»، «فروختن» принести «آوردن»، «خریدن» покупать. برای نمونه:

3. Государство возместило ущерб пострадавшим от землетрясения.

دولت خسارت را برای قربانیان زلزله جبران کرد.

4. Ты забронировал гостям отель? هتل را برای میهمانان رزرو کردی؟

گاهی پذیرنده در زبان روسی می‌تواند در زبان فارسی به صورت متمم اضافه‌ای^۱ بیان شود. برای نمونه، فعل‌هایی همچون вручать «تسلیم کردن» و передавать «تحویل دادن» از قبیل فعل‌های زبان فارسی هستند که امکان ظهور پذیرنده در جمله هم در نقش متمم اضافه‌ای و هم در نقش مفعول غیرمستقیم را دارند و از این رو، دارای دو نوع ساخت ظرفیتی است: <فاعل + مفعول مستقیم (را) + مفعول غیرمستقیم به‌ای > و <فاعل + مفعول مستقیم (را) + متمم اضافه‌ای >. به نمونه‌های زیر توجه کنید:

5. Министр вручил послу благодарственное письмо.

وزیر سپاس‌نامه را تسلیم سفیر کرد. / وزیر سپاس‌نامه را به سفیر تسلیم کرد.

6. Я передала свои дела коллеге.

من کار خود را تحویل همکارم دادم. / من کار خود را به همکارم تحویل دادم.

اسم همانند فعل می‌تواند در ساخت ظرفیتی خود متمم با نقش معنایی پذیرنده را داشته باشد.

^۱ genitive complement

در زبان روسی ساختار گروه‌های اسمی که متمم آن پذیرنده است، به این صورت نمایش داده می‌شود: هسته گروه اسمی (nom) + متمم (dat). در این نوع ساختارها گروه اسمی از یک هسته یعنی اسم در حالت «فاعلی» و یک وابسته در حالت «به‌ای» تشکیل می‌شود. اسم‌هایی همچون подарок «هدیه»، взятка «رشوه»، письмо «نامه»، сообщение «پیام» از جنبه معنایی نیاز به یک پذیرنده دارند و با پرسش «به چه کسی؟» ظرفیت خود را تکمیل می‌کنند، برای نمونه، подарок другу «هدیه به دوست» (هدیه به چه کسی؟)، взятка чиновнику «رشوه به مامور» (رشوه به چه کسی؟)، письмо брату «نامه به برادر» (نامه به چه کسی؟)، сообщение мужу «پیام به شوهر» (پیام به چه کسی؟). بر مبنای نمونه‌های بالا می‌توان دریافت که این نوع گروه‌های اسمی به زبان فارسی به صورت گروه اسمی با متمم پسین گروه حرف اضافه‌ای (با حرف اضافه «به») ارایه می‌شوند. به بیان دیگر، نقش معنایی پذیرنده که متمم اسم به شمار می‌آید، در زبان روسی به عنوان گروه اسمی در حالت «به‌ای» در نقش وابسته پسین هسته خود عمل می‌کند. در زبان فارسی این نقش بر عهده گروه حرف اضافه‌ای است که معمولاً با حرف اضافه «به» و نیز به عنوان وابسته پسین هسته خود نمایان می‌شود.

۲.۲. پذیرنده اطلاعات

نقش معنایی پذیرنده اطلاعات، نوعی از پذیرنده بوده و شرکت‌کننده‌ای است که به آن کنش‌گر اطلاعات را می‌رساند (Panova, 2016, p.62). هنگامی که این شرکت‌کننده، متمم فعل است در جمله نیز نقش نحوی مفعول غیر مستقیم را بر عهده دارد. در زبان روسی سه دسته فعل، مفعول غیر مستقیم را در نقش پذیرنده اطلاعات در حالت «به‌ای» می‌پذیرند:

۱. فعل‌های کارگفتی^۱. این دسته فعل‌ها شامل مواردی از این قبیل اند: «دروغ گفتن» говорить «گفتن»، диктовать «دیکته کردن»، докладывать «گزارش دادن»، звонить «زنگ زدن»، кричать «تشر زدن»، отвечать «جواب دادن»، обещать «قول دادن»، объяснить «توضیح دادن»، жаловаться «شکایت کردن»، оповещать «خبر دادن»، разрешать «اجازه دادن»، предлагать «پیشنهاد کردن»، пересказывать «بازگو کردن»، рассказывать «تعریف کردن»، представлять «معرفی کردن»، петь «آواز خواندن»، желать «آرزو کردن». این نوع فعل‌ها در زبان فارسی مشتمل بر این ساخت ظرفیتی اند: «فاعل»، «مفعول مستقیم (را)»، «مفعول غیر مستقیم به‌ای/ برای‌ای». برای نمونه:

¹ speech act verbs

7. Ты мне не звонишь. تو به من زنگ نمی‌زنی.

8. Сегодня учитель рассказал нам забавную историю.

امروز معلم داستان خنده‌دار را برای ما تعریف کرد.

۲. فعل‌های انگیزه‌گفتاری^۱ که نگارندگان آن‌ها را فعل‌های انگیزه‌نما می‌نامند. فعل‌های روسی

که متعلق به این دسته هستند به زبان فارسی به صورت فعل‌هایی ترجمه می‌شوند که دارای ساخت ظرفیتی زیر است:

<فاعل، مفعول مستقیم (را)، مفعول غیرمستقیم به‌ای> مانند приказывать «دستور دادن، فرمان دادن»، рекомендовать «توصیه کردن»، советовать «نصیحت کردن»، поручать «سپردن، رجوع کردن، محول کردن». مانند نمونه‌های زیر:

9. Ему поручили изучение этой проблемы.

مطالعه این مشکل را به او محول کردند.

همچنین، دارای این ساخت ظرفیتی هستند: <فاعل، مفعول مستقیم (را)، مفعول غیرمستقیم ازی>. گفتنی است که در این نوع ساخت ظرفیتی مفعول غیر مستقیم روسی با نقش پذیرنده اطلاعات زمانی ترجمه به زبان فارسی دارای نقش نحوی مفعول مستقیم است و حاکمیت فعل بر آن توسط حرف پیش‌اضافه «را» برقرار می‌شود، برای نمونه، بیان جمله با فعل воспрещать «ممنوع کردن، منع کردن» به صورت زیر است:

10. Врач запретил мне есть сладкое. پزشک من را از خوردن شیرینی منع کرد.

افزون بر این، آن‌ها دارای این ساخت ظرفیتی هستند: <فاعل، مفعول مستقیم (را)، متمم اضافه‌ای>. در این نوع ساختارها پذیرنده اطلاعات نیز به صورت مفعول مستقیم عمل می‌کند. برای نمونه، جمله با فعل поручать، уполномачивать «مامور کردن» به زبان فارسی به صورت زیر بیان می‌شود:

11. Преподаватель поручил мне подготовку конференции.

استاد من را مامور تدارک کنفرانس کرد.

۳. فعل‌های دادن علامت (اشاره)، اقدامات ادب و فعل‌های سایر اقدامات هدفمند^۲ که

نگارندگان آن‌ها را فعل‌های کنش‌مند یا حرکتی می‌نامند. این نوع فعل‌ها در زبان فارسی دارای ساخت ظرفیتی زیر هستند:

<فاعل + مفعول مستقیم (را) + مفعول غیر مستقیم به‌ای / برای‌ای>. فعل‌های این دسته شامل موارد زیرند: кланяться «تعظیم کردن»، передавать привет «سلام رساندن»،

¹ verbs of speech motivation

² verbs of signal's transmission, etiquette actions and other addressed actions

подмигивать «چشمک زدن»، свистеть «سوت زدن»، улыбаться «لبخند زدن»، аплодировать «کف زدن»، махать «دست تکان دادن»، строить рожи «شکلک درآوردن». به نمونه‌های زیر توجه کنید:

12. Люди аплодируют певцу. مردم برای خواننده کف می‌زنند.

13. Он мне улыбнулся. او به من لبخند زد.

اسم‌ها نیز همانند فعل‌ها دارای ظرفیت پذیرنده اطلاعات اند و با پرسش «به چه کسی» متمم خود را تعیین می‌کنند، به ویژه اسم‌ها با معنای پاره گفته‌هایی همچون благодарность «تشکر»، звонок «زنگ»، донос «گزارش مخفی»، обещание «وعده»، ответ «جواب»، совет «نصیحت»، пожелание «آرزو»، поклон «تعظیم» و اسم‌هایی که در پیوند با معنای متن هستند: записка «یادداشت»، письмо «نامه»، сообщение «پیام» (Kustova, 2011). این نوع اسم‌ها با متمم خود که در حالت «به‌ای» قرار می‌گیرد به زبان فارسی به صورت گروه اسمی با وابسته پسین گروه حرف اضافه‌ای با حرف اضافه «به» و یا «برای» بیان می‌شوند. برای نمونه، письмо матери «نامه به (برای) مادر»، звонок другу «زنگ به دوست»، совет студенту «نصیحت به دانشجو».

۳.۲. تجربه‌گر

در زبان روسی حالت «به‌ای» می‌تواند نقش معنایی تجربه‌گر را بیان کند. کوستووا (Kustova, 2012) تجربه‌گر را به عنوان فاعل وضعیت ادراک، حالت عاطفی یا ذهنی معرفی می‌کند. لازم به گفتن است که در زبان روسی تجربه‌گر در جمله نقش نحوی فاعل جمله‌های غیر شخصی را بر عهده دارد و در حالت «به‌ای» نمایان می‌شود. دست‌نویسان روسی این نوع ساختارها را نیز «جمله‌ها با فاعل به‌ای»^۱ و «جمله‌های به‌ای»^۲ می‌نامند. در زبان روسی فاعل جمله باید حتماً در حالت فاعلی قرار بگیرد که از حالت‌های دستوری مستقیم (غیر فرعی) به شمار می‌آید و نقش اصلی آن بیان کنش‌گر/ فاعل جمله است. زهرایی (Zahraii, 2018, p. 495) در کتاب خود با نام دستور آموزشی زبان روسی بیان می‌کند که گروه اسمی که در جمله روسی مفهوم نهادی (فاعلی) را دارد ولی در یکی از حالت‌های فرعی مانند حالت «به‌ای» به کار می‌رود، «نهاد منطقی»^۳ به شمار می‌آید و معمولاً در جمله‌های غیر شخصی نمایان می‌شود. در زبان روسی، ظهور تجربه‌گر

¹ dative subject sentence

² dative sentences

³ logical subject

در حالت «به‌ای» وابسته به ساخت ظرفیتی سه مقوله نحوی زیر است: فعل، صفت کوتاه و قید گزاره‌ای. سپس به توصیف این موارد می‌پردازیم.

یکم - فعل: زمانی ترجمه جمله‌های غیر شخصی روسی که دارای فاعل (تجربه‌گر) در حالت «به‌ای» است به زبان فارسی آن‌ها معمولاً نیز به صورت جمله‌های غیر شخصی بیان می‌شوند، برای نمونه، «Мне не веритья» «باورم نیست». رویینچیگ (Rubinchik, 2001, p. 387) این نوع ساختارها در زبان فارسی را «جمله‌های غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت» می‌نامد و بیان می‌کند که آن‌ها اغلب از سه عنصر تشکیل می‌شوند: «اسم + ضمیر متصل + فعل (در سوم شخص مفرد)». در این نوع جمله‌ها نقش فاعل/تجربه‌گر بر عهده ضمیر متصل است. برای نمونه، در جمله «باورم نیست» ضمیر متصل «-م» عنصر اجباری است و فاعل عمل را بیان می‌کند. این ساختار سه عنصری را نمی‌توان به ساختار دو عنصری بدل کرد. چرا که ضمیر متصل که بر سه شخص دلالت دارد، همواره در ترکیب این نوع جمله‌ها به کار می‌رود، برای نمونه، «باورت نیست»، «باورمان نیست»، «باورشان نیست» و موارد مشابه. ساختار زبان روسی که دارای تجربه‌گر در نقش نحوی فاعل جمله غیر شخصی است به زبان فارسی می‌تواند به چند صورت بیان شود:

الف) به صورت «جمله غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت» که در آن تجربه‌گر به عنوان ضمیر متصل عمل می‌کند. اغلب در هر دو زبان این نوع ساختارها دارای بند متممی است که به وسیلهٔ حرف ربط что «که» وارد جمله می‌شود. تجربه‌گر فعل‌های زیر در زبان فارسی به صورت ضمیر متصل در «جمله غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت» بیان می‌شود: веритья «باور ... بودن»، вздуматься «به فکر افتادن، فکر ... به سر ... زدن»، вспоминаться «به یاد آمدن، به خاطر آمدن»، запоминаться «در خاطر ... ماندن»، мерещиться «مورد پسند واقع شدن»، казаться «به نظر آمدن/رسیدن»، нравиться «به خیال رسیدن»، надоедать «سر به سر ... گذاشتن»، попатья «به دست افتادن»، попатья «به نظر آمدن، به خیال آمدن». برای نمونه:

14. Ему вздумалось поехать в Шираз завтра утром.

به فکرش افتاد که فردا صبح به شیراز سفر کند. / فکر سفر به شیراز فردا صبح به سرش زد.

15. Мне частно вспоминается детство. / دوران کودکی اغلب به یادم می‌آید.

16. Нам показалось, что это лучший ресторан на побережье.

به نظرمان رسید که این بهترین رستوران در ساحل است.

ب) به صورت جمله شخصی که در آن تجربه‌گر در نقش فاعل عمل می‌کند و از جنبه شخص و شمار با فعل خود مطابقت می‌کند. تجربه‌گر فعل‌های زیر که به این صورت در زبان فارسی بیان می‌شود شامل موارد زیر است: (попадаться) встретиться «روبه‌رو شدن، برخورد کردن»، (наскучить) «بیزار شدن، دل‌زده شدن»، (приедаться) «سیر شدن، بیزار شدن»، (поллюбить) «عاشق شدن»، (захотеться) «خواستن»، (присниться) «(در) خواب دیدن»، (понравиться) «عاشق شدن»، (пригласиться) «پسند کردن»، (удаваться) «موفق شدن». به نمونه‌های زیر توجه کنید:

17. В тексте мне встретились незнакомые слова. من در متن با واژه‌های ناآشنایی روبه‌رو شدم.

18. Нам наскучила эта работа. / از این کار بیزار شدیم. / از این کار دل‌زده شدیم.

19. Ему не удалось купить эту машину. او موفق نشد این ماشین را بخرد.

دوم- صفت کوتاه: در زبان روسی مقوله «صفت» می‌تواند به شکل بلند و کوتاه به کار برود. شکل کوتاه صفت در زبان روسی معاصر عمدتاً سبک ادبی دارد، در حالی که شکل بلند آن خنثی است. زهرایی (Zahraii, 2018, p. 286) بیان می‌کند که صفت کوتاه بر خلاف صفت بلند از جنبه ویژگی دستوری «حالت» تغییر شکل نمی‌یابد. یعنی در هیچ‌یک از حالت‌های فرعی به کار نمی‌رود. صفت‌های کوتاه دارای پایانه صرفی یک حرفی و یا صفر هستند، بر خلاف صفت‌های بلند که دارای پایانه صرفی دو حرفی هستند. برای نمونه، واژه «زیبا» красивый «زیبا» شکل بلند صفت است. زیرا دارای پایانه صرفی دو حرفی «-ый» است و به وسیله حالت‌های دستوری فرعی قابل تغییر است؛ ولی واژه «زیبا» красив «زیبا» از نوع صفت‌های کوتاه به شمار می‌آید، زیرا دارای پایانه صفر است. یکی از ویژگی نحوی صفت کوتاه این است که گاه آن‌ها نیاز به فاعل جمله (تجربه‌گر) در حالت «به‌ای» دارند. این نوع صفت‌ها شامل موارد زیر است: «نزدیک» близок «تجربه‌گر»، «مهم» важен «گران‌قدر، گرامی، عزیز»، «آشنا»، «معالم، شناخته شده»، «مهربان، نازنین»، «غیرعادی»، «لازم، ضروری»، «میل» приятен «خوش، دلپسند»، «نفرت‌انگیز»، «دوست‌داشتنی» симпатичен «ناخوش آیند، سنگین». در زبان فارسی جمله‌های روسی با صفت کوتاه معمولاً به صورت جمله‌های اسنادی بیان می‌شوند که در آن‌ها صفت کوتاه نقش مسند را و تجربه‌گر نقش مفعول غیر مستقیم را بازی می‌کنند. به نمونه‌های زیر توجه کنید:

20. Нашей семье дорог этот сад. این باغ برای خانواده‌امان گران‌قدر است.

21. Студентам непривычен такой формат обучения.

این قالب آموزش برای دانشجویان غیرعادی است.

سوم- قید گزاره‌ای^۱: زهرایی (Zahraii, 2018, p. 461) اشاره می‌کند که قیده‌های گزاره‌ای زبان روسی واژه‌هایی است که حالت‌های روحی و جسمی انسان یا هر موجود جان‌دار دیگر و همچنین شرایط و وضعیت محیط اطراف را بیان می‌کنند. قیده‌های گزاره‌ای در نقش گزاره^۲ جمله‌های غیر شخصی به کار می‌روند که تجربه‌گر یعنی شخص یا اشخاص که حالت‌های او بیان می‌شود از جنبه نحوی به عنوان «نهاد منطقی» تعیین می‌شود. گفتنی است که به دلیل تفاوت این دو زبان یعنی فارسی زبان تحلیلی و روسی زبان تصریفی است، موضوع بیان قیده‌های گزاره‌ای روسی به زبان فارسی بسیار پیچیده است. به بیان دیگر، در زبان روسی مقوله‌های نحوی مانند قیده‌ها، صفت‌ها، عنوان ضمیرها و موارد مشابه به تنهایی گزاره جمله را تشکیل می‌دهند، در حالی که در زبان فارسی چنین امکانی وجود ندارد و این نوع مقوله‌های نحوی می‌توانند فقط به عنوان بخشی از گزاره مانند مسند یا گاه تمیز (متمم مفعولی)^۳ در جمله نمایان شوند، یعنی در زبان فارسی بر خلاف زبان روسی وجود فعل در جمله اجباری است. از این رو، بیان جمله‌های غیر شخصی با فاعل در حالت «به‌ای» و قید گزاره‌ای به زبان فارسی به وسیله ساختارهای مختلف انجام می‌شود. نکته مهم این است که گاه نمی‌توان معنای قیده‌های گزاره‌ای زبان روسی خارج از کاربرد آن در جمله به زبان فارسی بیان کرد. برای نمونه، قید گزاره‌ای *безразлично* در فرهنگ لغت به صورت «بی تفاوت، بی‌اعتنا» ترجمه می‌شود بلکه در جمله غیر شخصی به صورت عبارت ثابت یا به قول روبینچیک (Rubinchik, 2001) «جمله غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت» بیان می‌شود. برای نمونه، جمله *Мне безразлично мнение окружающих.* به زبان فارسی به صورت زیر ترجمه می‌شود: «برای من مهم نیست (برای من فرق نمی‌کند) که دیگران چه فکر می‌کنند.» همان گونه که مشاهده می‌کنیم در زبان فارسی عبارت ثابت برای قید گزاره‌ای *безразлично* وجود دارد. به طور کلی، می‌توان گفت که بیشتر ساختارها با قیده‌های گزاره‌ای و تجربه‌گر در حالت «به‌ای» به زبان فارسی به صورت «جمله‌های غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت» بیان می‌شوند. به نمونه‌های زیر توجه کنید:

¹ predicative adverbs

² predicate

³ object complement

22. Им холодно. آن‌ها سردشان است.
23. Ему смешно. خنده‌اش می‌آید.
24. Ребенку больно. کودک دردش می‌آید.
25. Нам было весело. حالمان خوش بود.
26. Мне стало страшно. ترسم گرفته بود.

نمونه‌های بالا نشان می‌دهند که در زبان فارسی تجربه‌گر که «نهاد منطقی» جمله‌های غیر شخصی سه عنصری است به صورت ضمیر متصل در جمله نمایان می‌شود. همان گونه که گفته شد، موضوع ساختار از قبیل «فاعل/تجربه‌گر (dat) + قید گزاره‌ای» و روش‌های بیان آن به زبان فارسی از بحث‌های بسیار پیچیده و طولانی است. به همین سبب، در مقاله حاضر فقط به رایج‌ترین روش بیان آن یعنی به صورت جمله‌های غیر شخصی سه عنصری («جمله‌های غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت») که در آن تجربه‌گر به صورت ضمیر متصل عمل می‌کند و نقش «نهاد منطقی» جمله را بر عهده دارد، اشاره کردیم.

۲. ۴. بهره‌ور و زیان‌دیده

بهره‌ور و زیان‌دیده شرکت‌کنندگان است که برای منفعت یا سود (بهره‌ور) و یا ضرر (زیان‌دیده) عمل رخ می‌دهد و این شرکت‌کننده معمولاً جان‌دار است. در زبان روسی نقش معنایی بهره‌ور و زیان‌دیده اغلب بر عهده مفعول غیر مستقیم است که در حالت «به‌ای» به کار می‌رود (Kustova, 2011). بهره‌ور و زیان‌دیده وابسته به معنای فعل خود زمانی ترجمه به زبان فارسی به روش‌های زیر بیان می‌شوند:

الف- به وسیله مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «به»، بیان شود، در صورتی که متمم یکی از فعل‌های زیر باشد: вредить «ضرر، زیان رساندن»، затруднять «زحمت دادن»، помогать «کمک کردن»، позволять «اجازه دادن»، симпатизировать «تمایل داشتن». مانند:

27. Курение вредит здоровью человека.

سیگار کشیدن به سلامت انسان ضرر می‌رساند.

ب- توسط مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «برای»، بیان می‌شود، در صورتی که متمم یکی از فعل‌های زیر است: прислуживать «نوکری کردن، خدمت‌کاری کردن»، соблазновать «دلسوزی کردن»، готовить «درست کردن، آماده کردن»، шить «دوختن». برای نمونه:

28. Повар готовит нам ужин.

آشپز برای ما شام درست می‌کند.

پ- به وسیلهٔ مفعول غیرمستقیم با حرف اضافه «با»، بیان می‌شود، در صورتی که متمم یکی از فعل‌های زیر باشد: *противостоят* «مخالفت کردن»، *противодействовать* «مقابله کردن»، *соболезновать* «همدردی کردن»، *содействовать* «همکاری کردن». برای نمونه:

29. Правительство России противодействует терроризму и его идеологии.

دولت روسیه با تروریسم و ایدئولوژی آن مخالفت می‌کند.

30. Я сочувствую тебе куда больше, чем ты думаешь.

من بیش از آن‌چه فکر می‌کنی با تو همدردی می‌کنم.

ت- به وسیلهٔ مفعول غیرمستقیم با حرف اضافه «از» بیان می‌شود، اگر متمم یکی از فعل‌های زیر باشد: *мстить* «انتقام گرفتن»، *потокать* «چشم‌پوشی کردن»، *сопротивляться* «جلوگیری کردن»، *противодействовать* «ممانعت کردن»، *сочувствовать* «دل‌جویی کردن»، *уступать* «گذشت کردن». برای نمونه:

31. Я не буду мстить ему.
من ازش انتقام نمی‌گیرم.

ث- توسط مفعول غیر مستقیم با حرف‌های اضافه مرکب از قبیل «در برابر» و «در مقابل» بیان می‌شود، در صورتی که متمم یکی از فعل‌های زیر است: *сопротивляться* «مقاومت کردن» و *противостоят* «پایداری کردن». برای نمونه:

32. Он сопротивлялся всем бедам, выпавшим на его долю.

او در برابر همه گرفتاری‌هایی که برایش پیش آمده مقاومت می‌کرد.

33. В этой войне мы противостояли армии врага.

در این جنگ در مقابل ارتش دشمن پایداری می‌کردیم.

ج- به وسیلهٔ مفعول مستقیم ارائه می‌شود، در صورتی که متمم یکی از فعل‌های زیر باشد: *угрожать* «تهدید کردن»، *досаждать* «کسلس کردن»، *докучать* «تهدید کردن»، *причинять* «آزار دادن، رنج دادن». برای نمونه:

34. Не угрожай нам!
ما را تهدید نکن!

35. Многолетняя гражданская война причинила страдания нашему народу.

جنگ داخلی چندین ساله ملتمان را آزار داده است.

چ- توسط متمم اضافه‌ای بیان می‌شود، در صورتی که متمم یکی از فعل‌های زیر است:

препятствовать «مانع بودن/شدن، جلو... گرفتن»، причинять беспокойство мешать «مزاحم بودن/شدن». برای نمونه:

36. Извините, я вам мешаю? ببخشید، مزاحم شما هستم؟

37. Мы не будем препятствовать его плану. جلو برنامه‌اش نمی‌گیریم.

به عنوان یک نتیجه کلی می‌توان گفت که نقش معنایی بهره‌ور و زیان‌دیده که در زبان روسی عمدتاً در جمله نقش نحوی مفعول غیر مستقیم را بر عهده دارد، در زبان فارسی وابسته به معنای فعل بوده و می‌تواند سه نقش نحوی را در جمله عمل کند: یعنی مفعول غیر مستقیم (با حرف‌های اضافه ساده «به»، «برای»، «با»، «از» و حرف‌های اضافه مرکب چون «در برابر» و «در مقابل»)، مفعول مستقیم و متمم اضافه‌ای.

بهره‌ور و زیان‌دیده نیز به عنوان متمم برخی اسم‌ها به کار می‌روند. اسم‌های زیر در زبان روسی نیاز به متمم (وابسته پسین) با نقش معنایی بهره‌ور و زیان‌دیده دارند: награда «جایزه»، польза «فایده»، помощь «کمک»، помеха «مانع»، угроза «تهدید»، услуга «خدمت». در زبان روسی بهره‌ور و زیان‌دیده همانند پذیرنده و پذیرنده اطلاعات به عنوان گروه اسمی در حالت «به‌ای» در نقش وابسته پسین هسته خود به کار می‌روند (Kustova, 2011). بیان زمانی بهره‌ور و زیان‌دیده به زبان فارسی، معمولاً به وسیله گروه حرف اضافه‌ای نمایان می‌شوند که با حرف‌های اضافه «به» و «برای» به صورت وابسته پسین هسته خود آشکار می‌شود. برای نمونه: награда лучшим студентам «جایزه به دانشجویان برتر»، польза обществу «فایده برای جامعه»، помощь другу «کمک به دوست»، помеха дружбе «مانع برای دوستی»، государственные услуги многодетным семьям, инвалидам и ветеранам «خدمات دولتی برای خانواده‌های پرآلاد، افراد معلول و جانبازان».

۲.۵. عضو دوم رابطه

«عضو دوم رابطه» شرکت‌کننده‌ای در وضعیت‌های تناسب، مقایسه، تطبیق/عدم تطبیق است. در زبان روسی برخی فعل‌ها، صفت‌ها و حرف‌های اضافه، مشتق متمم را در نقش عضو دوم رابطه در حالت «به‌ای» می‌پذیرند. در ادامه به بررسی این موارد می‌پردازیم.

یکم- فعل: در زبان روسی، نقش معنایی عضو دوم رابطه در جمله معمولاً نقش نحوی مفعول غیر مستقیم را در حالت «به‌ای» بر عهده دارد و متمم فعل‌های دوظرفیتی یعنی فعل‌هایی که دارای این ساخت ظرفیتی هستند: <فاعل (nom)، مفعول غیرمستقیم (dat)>، به شمار می‌آید

(Norman, 2018, p. 64). ترجمه زمانی عضو دوم رابطه به زبان فارسی آن می‌تواند به صورت نقش‌های نحوی زیر بیان شود:

الف) متمم اضافه‌ای در صورتی که متمم فعل‌های زیر به شمار می‌آید: отвечать (соответствовать) «پاسخگویی ... بودن»، «равняться (быть эквивалентным)» «معادل ... بودن»، «противоречить «خلاف...بودن»، «годиться, подходить» «بدرد ... خوردن، اندازه ... بودن». برای نمونه:

38. Ваше предложение не отвечает интересам нашей компании.
پیشنهادتان پاسخگویی منافع شرکتمان نیست.
39. Это явление противоречит всем законам физики.
این پدیده تمام قوانین فیزیک است.

ب) مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «به» در صورتی که متمم فعل (k) быть (лицу) «آمدن» است. برای نمونه:

40. Разве мне подходит это платье? آیا این لباس به من می‌آید؟

پ) مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «با» در صورتی که متمم فعل‌های زیر به شمار می‌آید: соответствовать «مطابقت داشتن، مناسب بودن»، «противоречить «تضاد داشتن»، «равняться (равно)» «برابر بودن، مساوی بودن»، «гармонизировать (гармонизировать)» «سازگار بودن». برای نمونه:

41. Эта реклама не соответствует действительности.
این تبلیغات با واقعیت مطابقت ندارد.
42. Твои слова противоречат истине.
حرف‌ها با حقیقت تضاد دارد.

دوم- حرف اضافه مشتق: در زبان روسی برخی حروف اضافه بعد از خود اسم در نقش معنایی عضو دوم رابطه در حالت «به‌ای» را می‌پذیرند. این نوع حرف‌های اضافه «حرف‌های اضافه مشتق»^۱ نام دارند. زهرایی (Zahraii, 2018, p. 469) بیان می‌کند که این نوع حرف‌های اضافه از واژه‌هایی که مربوط به دیگر گونه‌های واژه‌ها مانند قید و یا اسم ساخته‌اند. در این نوع ساختارها عضو دوم رابطه می‌تواند یا نقش نحوی وابسته پسین گروه اسمی که فاعل جمله است و یا نقش

^۱ derivative prepositions

نحوی مفعول غیر مستقیم را ایفا می‌کند.

کوستووا (Kustova, 2012) به چهار حرف اضافه زیر اشاره می‌کند که بر اسم در نقش عضو دوم رابطه توسط حالت «به‌ای» حاکمیت برقرار می‌کنند. این حرف‌های اضافه شامل موارد زیر است: подобно «مانند، مثل»، согласно «طبق، بر اساس»، сообразно «مطابق»، соответственно «مطابق، متناسب با». برای نمونه:

43. [Они подобно маленьким детям] весь вечер смеялись и играли.

[آن‌ها مانند بچه‌های کوچک] تمام شب می‌خندیدند و بازی می‌کردند.

44. Мы действовали согласно правилам игры.

ما طبق قوانین بازی عمل می‌کردیم.

45. Каждое государство ведет свою политику сообразно национальным интересам.

هر کشوری سیاست خود را مطابق منافع ملی پیش می‌برد.

46. Я купил машину соответственно своим возможностям.

من ماشین را متناسب با امکانات خود خریدم.

در نمونه (۴۳) گروه اسمی Они подобно маленьким детям «آن‌ها مانند بچه‌های کوچک» دارای نقش نحوی فاعل جمله است که از هسته گروه یعنی اسم они «آن‌ها» و وابسته پسین آن تشکیل شده است. نقش وابسته پسین بر عهده گروه حرف اضافه ای подобно маленьким детям «مانند بچه‌های کوچک» است که خود از حرف اضافه подобно «مانند» و گروه اسمی маленьким детям «بچه‌های کوچک (در حالت «به‌ای»)» ترکیب شده است. در نمونه‌های (۴۴)، (۴۵) و (۴۶) عضو دوم رابطه همراه با حرف اضافه خود در جمله نقش مفعول غیر مستقیم را بر عهده دارد.

سوم - صفت: در زبان روسی برخی صفت‌ها و یا گروه‌های صفتی به تنهایی گزاره جمله را تشکیل می‌دهند. در این نوع موارد هسته گروه صفتی بر وابسته/متمم خود با نقش معنایی عضو دوم رابطه توسط حالت «به‌ای» حاکمیت برقرار می‌کند. این صفت‌ها شامل موارد زیر است: аналогичный «مشابه»، адекватный «مطابق»، параллельный «موازی»، перпендикулярный «عمودی»، подобный «نظیر، مشابه»، пропорциональный «متوازن، متعادل»، противоположный «مقابل»، равный «برابر، مساوی»، симметричный «متناسب»، синхронный «همزمان»، чуждый «بیگانه». برای نمونه:

48. Ваше описание этой теории является аналогичным описанию господина Ахмади.

توصیف شما از این نظریه [مشابه توصیف آقای احمدی] است.

49. Эта теория была адекватна фактам.

این نظریه [مطابق واقعیت‌ها] بود.

50. Эта улица параллельна улице Вали-Аср.

این خیابان [موازی خیابان ولیعصر] است.

نمونه‌های بالا، گویای این است که در زبان فارسی گروه‌های صفتی زبان روسی با نقش عضو دوم رابطه به عنوان گروه صفتی یا گروه حرف اضافه‌ای در جایگاه مسند بیان می‌شوند.

۳. نتیجه‌گیری

در زبان روسی حالت «به‌ای» دارای چهار نقش معنایی اصلی یعنی پذیرنده، پذیرنده اطلاعات، تجربه‌گر، بهره‌ور/زیان‌دیده و یک نقش معنایی فرعی یعنی عضو دوم رابطه است. از آن جایی که زبان فارسی فاقد مقوله حالت است، ساختارهای زبان روسی که در این حالت «به‌ای» به کار می‌روند به زبان فارسی با روش‌های مختلف بیان می‌شوند. در مقاله حاضر، به بررسی هر یک از این نقش‌ها پرداختیم و روش‌های بیان آن‌ها در زبان فارسی را بررسی کردیم. یافته‌های مقاله حاضر از این قرار است:

(۱) **پذیرنده:** در زبان روسی نقش معنایی پذیرنده در ساخت ظرفیتی فعل و اسم با معنای هر نوع انتقال ذخیره می‌شود. اگر پذیرنده به عنوان متمم فعل در جمله عمل کند، دارای نقش نحوی مفعول غیر مستقیم در حالت «به‌ای» است. بیان زمانی پذیرنده در نقش نحوی مفعول غیر مستقیم به زبان فارسی، معمولاً با نقش نحوی مفعول غیر مستقیم محقق می‌شود که فعل جمله توسط حرف اضافه «به» و یا «برای» بر آن حاکمیت دارد. گاه وابسته به معنای فعل است و پذیرنده زبان روسی به زبان فارسی می‌تواند به صورت متمم اضافه‌ای بیان شود. نقش معنایی پذیرنده که متمم اسم به شمار می‌آید در زبان روسی به عنوان گروه اسمی در حالت «به‌ای»، در نقش وابسته پسین هسته خود عمل می‌کند. در زبان فارسی این نقش بر عهده گروه حرف اضافه‌ای است که اغلب با حرف اضافه «به» و نیز به عنوان وابسته پسین هسته خود نمایانده می‌شود.

(۲) **پذیرنده اطلاعات:** این نقش معنایی به عنوان نوعی از پذیرنده می‌تواند متمم فعل و اسم باشد. در صورتی که به عنوان متمم فعل به کار رود در جمله نقش مفعول غیر مستقیم را بر عهده دارد و با توجه به معنای خود فعل در زبان فارسی به روش‌های مختلف بیان می‌شود. اگر پذیرنده اطلاعات، متمم فعل‌های پیام‌گفتاری و یا متمم فعل‌های دادن علامت (اشاره)، اقدامات ادب و فعل‌های سایر اقدامات هدفمند است، در زبان فارسی به صورت مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه

«به» و یا «برای» بیان می‌شود. اگر متمم فعل‌های انگیزه‌گفتاری به شمار می‌آید، در زبان فارسی به صورت مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «به» و گاه به صورت مفعول مستقیم بیان شود. هنگامی که پذیرنده اطلاعات به عنوان متمم اسم به کار می‌رود، در زبان روسی نیز همانند پذیرنده به عنوان گروه اسمی در حالت «به‌ای» در نقش وابسته پسین هسته خود عمل می‌کند و به زبان فارسی به صورت گروه حرف اضافه‌ای با حرف اضافه «به» و یا «برای» در نقش وابسته پسین هسته خود بیان می‌شود.

(۳) تجربه‌گر: در زبان روسی تجربه‌گر در جمله نقش نحوی فاعل جمله‌های غیر شخصی را بر عهده دارد که در حالت «به‌ای» نمایان می‌شود. در زبان روسی نمود تجربه‌گر در حالت «به‌ای» وابسته به ساخت ظرفیتی سه مقوله نحوی زیر است: فعل، صفت کوتاه و قید گزاره‌ای. هنگامی که تجربه‌گر از متمم فعل به شمار می‌آید، به زبان فارسی این نوع ساختارها می‌توانند به دو روش بیان شود: ۱. به صورت «جمله غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت» که در آن نقش فاعل/تجربه‌گر بر عهده ضمیر متصل است. ۲. به صورت جمله شخصی که در آن تجربه‌گر نقش فاعل را بر عهده دارد و از جنبه شخص و شمار با فعل خود مطابقت می‌کند.

در زبان روسی برخی صفت‌های کوتاه در ساخت ظرفیتی خود دارای فاعل جمله (تجربه‌گر) در حالت «به‌ای» هستند. در زبان فارسی جمله‌های روسی با صفت کوتاه معمولاً به صورت جمله‌های اسنادی بیان می‌شوند که در آن‌ها صفت کوتاه نقش مسند و تجربه‌گر نقش مفعول غیر مستقیم با حرف اضافه «برای» را ایفا می‌کنند.

هنگامی که تجربه‌گر در زبان روسی به عنوان متمم قیده‌های گزاره‌ای به کار می‌رود، در زبان فارسی اغلب به صورت ضمیر متصل جمله‌های غیر شخصی سه عنصری («جمله‌های غیر شخصی فاعلی متشکل از عبارت ثابت») عمل می‌کند و نقش «نهاد منطقی» را بر عهده دارد.

(۴) بهره‌ور/زیان‌دیده: در زبان روسی این دو نقش معنایی در ساخت ظرفیتی فعل و اسم ذخیره می‌شود. هنگامی که بهره‌ور/زیان‌دیده به عنوان متمم فعل به کار می‌رود، اغلب در جمله نقش نحوی مفعول غیر مستقیم را ایفا می‌کند، در زبان فارسی وابسته به معنای فعل می‌تواند سه نقش نحوی را در جمله عمل کند یعنی مفعول غیر مستقیم (با حرف‌های اضافه ساده «به»، «برای»، «با»، «از» و حرف‌های اضافه مرکب چون «در برابر» و «در مقابل»)، مفعول مستقیم و متمم اضافه‌ای.

در زبان روسی بهره‌ور و زیان‌دیده همانند پذیرنده و پذیرنده اطلاعات به عنوان گروه اسمی در حالت «به‌ای» در نقش وابسته پسین هسته خود به کار می‌روند. بیان زمانی بهره‌ور و زیان‌دیده به زبان فارسی، آن‌ها معمولاً بر عهده گروه حرف اضافه‌ای ظاهر می‌شوند که با حرف‌های اضافه «به»

و «برای» به صورت وابسته پسین هسته خود نمایانده می‌شود.

۵) عضو دوم رابطه: در زبان روسی برخی فعل‌ها، صفت‌ها و حرف‌های اضافه مشتق متمم را در نقش عضو دوم رابطه در حالت «به‌ای» می‌پذیرد. هنگامی که نقش معنایی عضو دوم رابطه به عنوان متمم فعل به شمار می‌آید، آن در جمله معمولاً نقش نحوی مفعول غیرمستقیم را در حالت «به‌ای» ایفا می‌کند و زمانی ترجمه به زبان فارسی آن به صورت دو نقش نحوی زیر بیان می‌شود: متمم اضافه‌ای و مفعول غیرمستقیم با حرف اضافه «به» یا «با».

هنگامی که این نقش معنایی متمم برخی حرف‌های اضافه مشتق باشد، آن می‌تواند یا نقش نحوی وابسته پسین گروه اسمی که فاعل جمله است و یا نقش نحوی مفعول غیرمستقیم (با حرف‌های اضافه‌ای مانند «طبق»، «مانند»، «مطابق»، «متناسب با») را ایفا کند. هنگامی که عضو دوم رابطه به عنوان متمم برخی صفت‌ها که نقش گزاره را برعهده دارند، محسوب می‌شود. زمانی ترجمه گروه صفتی زبان روسی با نقش عضو دوم رابطه به زبان فارسی، آن به عنوان گروه صفتی یا گروه حرف اضافه‌ای در جایگاه مسند بیان می‌شوند.

فهرست منابع

- احمدی، میریلا، محمدرضا محمدی و نظری فضا (۱۳۹۷). «حالت در زبان‌های روسی و فارسی و مشکلات فراگیری آن برای فارسی‌زبانان». *جستارهای زبانی*. جلد ۱۰. شماره ۱. صص ۲۵۱-۲۶۶.
- زهرایی، حسن (۱۳۸۳). «حالت و معنای حالت در زبان روسی». *پژوهش زبان‌های خارجی*. شماره ۱۸. صص ۵۱-۶۴.
- زهرایی، حسن (۱۳۹۷). *دستور آموزشی زبان روسی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- طیب‌زاده، امید (۱۳۸۵). *ظرفیت فعل و ساخت‌های بنیادین جمله در فارسی امروز، پژوهشی بر اساس نظریه دستور وابستگی*. تهران: نشر مرکز.
- طیب‌زاده، امید (۱۳۹۱). *دستور زبان فارسی بر اساس نظریه‌ی گروه‌های خودگردان در دستور وابستگی*. تهران: نشر مرکز.
- غلامعلی زاده، خسرو (۱۳۹۰). *ساخت زبان فارسی*. تهران: احیاء کتاب.
- لسانی، حسین (۱۳۸۶). «حالت به‌ای ذینفع و مخاطب در زبان روسی و طرز بیان آن در زبان فارسی». *پژوهش زبان‌های خارجی*. شماره ۳۷. صص ۸۹-۱۰۲.
- واسکائیان، گران (۱۳۸۱). *فرهنگ فارسی به روسی*. تهران: انتشارات کوهسار.

References

- Ahmadi M., Mohammadi M.R., & Nazary F. (2019). The Case in Persian and Russian and Its difficulties for Persian Speakers. *Journal of Language Related Research*. 10 (1), 251-266 [In Persian].
- Apresyan Yu.D. (2010). *Theoretical problems of Russian syntax. The interaction of grammar and vocabulary*. Moscow: Languages of Slavic Culture [In Russian].
- Bonch-Osmolovskaya A. A. (2003). *Constructions with a dative subject in the Russian language* (PhD Dissertation). Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russia [In Russian].
- Dremov A.F. (2015). Systemic theory of page and preposition in the practice of teaching Russian as a foreign language. Retrieved from <http://www.gramota.ru/biblio/magazines/mrs/28_241> [In Russian].
- Dunaeva V.V. and Koposov D.R. (2010). Dynamics of case classification in Russian. *Almanac of Modern Science and Education*. 12, 205-208 [In Russian].
- Dunaeva V.V., & Koposov D.R. (2010). Dynamics of case classification in Russian. *Almanac of Modern Science and Education*. 12, 205-208 [In Russian].
- Gholam Alizadeh Kh. (2011). *Construction of Persian Language*. Tehran: Ehyaye Ketab [In Persian].
- Grilborzer C. (2019). *Syntax of constructions with the first dative actant in Russian*. USA: Washington: Peter Lang [In Russian].
- Kustova G.I. (2011). Grammatical case. Materials for the project of corpus-based Russian grammar. Retrieved from <<http://rusgram.ru>> [In Russian].
- Kustova G.I. (2012). Dative case. Materials for the project of corpus-based Russian grammar. Retrieved from <<http://rusgram.ru>> [In Russian].
- Lavrentiev A.M. (1999). *Typological analysis of the category of case in the Russian language*, PhD Dissertation. Institute of History, Philology and Philosophy SB RAS, Novosibirsk, Russia [In Russian].
- Lesani H. (2007). Dative case of the beneficiary and the addressee in Russian and its expression in Persian. *Journal of Foreign Languages Research*, 37, 89-101 [In Persian].
- Norman B. Y. (2018). «Optional dative case» of the Russian verb. *Vesnik of Tomsk State University. Philology* 53, 61-74 [In Russian].
- Panova G.I. (2016). The case of Russian nouns in a comparative aspect. *Scientific Review of Sayano-Altai*. 3 (15), 59-67 [In Russian].
- Rubinichik Y.A. (2001). *A grammar of the modern Persian literary language*. Moscow: Eastern Literature RAN [In Russian].
- Rubinichik Y.A. (Edit.) (1985). *Persian-Russian dictionary*. Moscow: Russian language [In Russian].
- Tabibzadeh O. (2006). *Verb Valency and Basic Constructions of Sentences in Modern Persian, a Survey based on Dependency Grammar Theory*. Tehran: Markaz [In Persian].
- Tabibzadeh O. (2012). *Persian grammar based on the theory of autonomous groups in dependency grammar*. Tehran: Markaz [In Persian].
- Testeleys Ya.G. (2001). *Introduction to general syntax*. Moscow: RSHU
- Velichko A.V. (2008). *What case? What preposition? Verb and nominal control*. Moscow: Rus.yaz.Kurs [In Russian].

- Voskanyan G. (2002). *Russian Persian dictionary*. Tehran: Kuhsar [In Persian].
- Zahraii H. (2004). Case and the meaning of case in Russian. *Journal of Foreign Languages Research*. 18, 51-64 [In Persian].
- Zahraii H. (2018). *Educational grammar of Russian language*. Tehran: The Organization for Researching and Composing University textbooks in the Humanities (SAMT) [In Persian].
- Zimmerling A. V. (2009). Two types of dative sentences in Russian. In A. M. Moldovan (ed.), *Collection of articles in honor of A.B. Penkovsky* (pp. 471-492). Moscow: Penkovsky [In Russian].
- Zimmerling A. V. (2010). Nominal Predicatives and Dative Sentences in European Languages: Computational Linguistics and Intelligent Technologies. *Proceedings of the International Conference "Dialogue-2010"*. 8 (15), 549-558 [In Russian].
- Zimmerling A. V. (2012). Non-canonical subjects in Russian: From meaning to form, from form to meaning. In A.V. Bondarko (Ed.), *Collection of articles in honor of the 80th anniversary of corresponding member of the Russian Academy of Science* (pp. 568-590). Moscow [In Russian].
- Апресян Ю.Д. (2010). *Теоретические проблемы русского синтаксиса. Взаимодействие грамматики и словаря*. Москва: [Языки славянской культуры](#)
- Бонч-Осмоловская А.А. (2003). Конструкции с дативным субъектом в русском языке (Дис.кандидата филологических наук). Россия: Московский государственный университет им. Ломоносова.
- Величко А.В. (2008). *Какой падеж? Какой предлог? Глагольное и именное управление*. Москва: Рус.яз.Курсы
- Грильборцер К. (2019). *Синтаксис конструкций с первым дативным актантом в русском языке*. США: Вашингтон: Питерленг
- Дремов А.Ф. (2015). Системная теория падежа и предлога в практике преподавания русского языка как иностранного. Retrieved from http://www.gramota.ru/biblio/magazines/mrs/28_241
- Дунаева В.В и Копосов Д.Р. (2010). Динамика падежной классификации в русском языке. *Альманах современной науки и образования*. 12, 205-208
- Кустова Г.И. (2011). Падеж. Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики. Retrieved from <http://rusgram.ru>.
- Кустова Г.И. (2012). Дательный падеж. Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики. Retrieved from <http://rusgram.ru>.
- Лаврентьев А.М. (1999). *Типологический анализ категории падежа в русском языке (Дис.кандидата филологических наук)*. Россия, Новосибирск: Институт истории, филологии и философии СО РАН.
- Норман Б.Ю. (2018). «Необязательный дательный падеж» при русском глаголе. *Вестник Томского государственного университета. Филология*. 53, 61-74.
- Панова Г.И. (2016). Падеж русских существительных в сопоставительном аспекте. *Научное обозрение Саяно-Алтая*. 3 (15), 59-67.
- Рубинчик, Ю.А. (2001) *Грамматика современного персидского литературного языка*. Москва: Издательская фирма «Восточная литература» РАН
- Рубинчика, Ю.А. (1985). *Персидско-русский словарь*. Москва: Русский язык.
- Тестелец Я.Г. (2010). *Введение в общий синтаксис*. Москва: Издательство РГГУ

- Циммерлинг А. В. (2009). Два типа дативны предложений в русском языке. А. М. МолдованСб. статей в честь А.Б. С. 471-492. Москва: Пеньковского.
- Циммерлинг А. В. (2010). Именные предикативы и дативные предложения в европейских языках: Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. *Труды международной конференции «Диалог-2010»*. 8 (15), 549-558).
- Циммерлинг А. В. (2012). Неканонические подлежащие в русском языке: От значения к форме, от формы к значению. РАН А.В. Бондарко.Сб. статей в честь 80-летия чл.-корр. (С. 568-590). Москва.

© 2020 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).